Помер найбідніший у селі наймит.

Довго хирів сердега й нарешті сконав. У необструганій дощаній труні винесли його на кладовище, спустили в могилу й поховали.

Потім люди, що проводжали його в останню путь, рушили додому. Було їх небагато: двоє нежонатих синів, стара, сухенька жінка, троє сусідок та один дід-сусід, з яким небіжчик сварився все своє життя. Сусід, мабуть, і на кладовище видибав лиш на те, аби ще раз, бодай у труну, кинути грудкою землі.

Попереду, співаючи на все село, ступало кілька школярів з учителем на чолі, а за ними — ще четверо чи п'ятеро хлопчаків, що тільки мовчки витріщалися навколо.

Усі повернулися на подвір'я небіжчика. Перш ніж розійтись, трохи погомоніли про те, що був він добра людина, міг ще пожити, що дуже любив палити люльку, а коли не мав тютюну, то смалив, бідолашний, навіть картоплиння. На цьому й закінчилася розмова про небіжчика. Люди порозходились додому.

Сини зайшли до хатини. Така була низенька, що хлопці капелюхами черкались об сволок. Тихо посідали на ослоні.

Стара розклала в плиті вогонь і розігріла їсти — від хазяїв ще до похорону принесли велику каструлю голубців. Учитель читав молитву, а небіжчикові сини, чуючи звабний запах, мимоволі думали: вернуться з кладовища, то на поминках принаймні добре поїдять. Зараз вони мали свого господаря за порядну людину, дарма що три дні тому він звелів їм вибратися з хати. Поки старий конає, то, мовляв, можуть сидіти, але на другий день після похорону нехай шукають собі житло, бо вже новий наймит чекає, щоб вселитися. Тут ось весна, потрібен робітник, а через хворобу старого навіть забарилися вивезти на поле гній.

Ніхто в хаті не сушив собі цим голову, бо кожен уже подбав про себе. Коли стара кликала попа причастити чоловіка, попадя окликнула її: "А як думаєте далі жити, тітко Жужі?" Попадя запропонувала старій перебратися в попівський будинок, просила тільки ліжко принести з собою. Віддадуть їй комірчину, хай собі житиме хоч до самої смерті. А за це лише доглядатиме живність, рватиме качкам траву, свиню годуватиме, замітатиме двір та, коли зможе, пособлятиме на городі. Бідна жінка вельми з цього зраділа й відтоді не так часто плакала. Навіть жалкувала, чому їй раніше не випала така щаслива доля. Нащо здалася їй ця розвалена халупа. Навіть не замела її, а тільки згребла сміття посеред хати. Навіщо? Для чужих? Уранці вона вже подасться в попівський будинок, а до всього іншого їй байдуже.

Пригощалися мовчки, не кваплячись, аж поки не наїлися досхочу. Тоді обидва сини глянули на матір. Вони теж надумали покинути хазяїна: досить їхньої крові випив, добре, що нарешті позбудуться його. Один найметься до багатія за кучера, другий піде до міста: неохота далі жити в селі. Тепер обоє думали про те, що час поділитися батьківським добром.

— Ви перебереться до попа? — спитав матір менший син, а сам думав про місто. Коли б ото роздобути гроші, опинився б аж у далекій Америці...

— Ще не знаю, як буде,— ухильно мовила стара. Вона не посміла сказати відверто. За довге життя звиклася з думкою, що людина нічого передбачити не може. А коли діти мають інші наміри? Найдужче боялася, аби котрийсь із них не сказав: "Живіть, мамо, зі мною!" Бо правду сказати, вже остогидли їй оті вічні злидні. Дуже кортить старій вибратися з нестатків. Про попівську кухню мріяла, як про рай. І сьогодні, коли навідалася туди, курчат обскубували! Важко повірити. У будень!..

— Дивіться самі,— тихо мовив старший син, що хотів залишитись у селі. Він мав на прикметі дівчину і бажав з нею побратися, тим більше,

що в батьків дівчини була своя хата... Ось його й тішило, що позбудеться матері.

Молодший син склав цизорика, аж цокнуло. Колодочка зображувала рибку, а ляскав ножик, наче револьверний постріл. Ще раз розклав ножа і знову склав його. Саме такий ніж відповідав його чванливій вдачі. Та хлопець не міг зміркувати, як би приступити до дільби.

— Ну й нікчемна ж торба! — озвався він, глянувши на вовняну торбинку.

Старший теж зиркнув у той бік. "Гм, братчик забажав торбинку, з якою батько ходив на ярмарки та в далеку чужину, а перше — на земляні роботи". Змалечку ця торба була їм принадою. З неї вони діставали засохлий хліб та ярмаркові гостинці. Вельми шанували торбинку. Однак старший збагнув, до чого братові слова: він гудить стару торбинку, щоб дістати її задарма... Помовчавши довгенько, він поволі, ніби байдуже, метнув оком на батькові чоботи, що виглядали з-під ліжка.

— Торба торбою,— сказав він,— але що робитимемо з цими, обдертими, нікудишніми чобітьми?

Молодший кинув у той бік жадібними очима. Ого, чоботи! Хоч вони вже стоптані, але, маючи їх, збережеш добрі. Він і сам уже третій день роздумує, що вибрати: чоботи чи торбинку? Знати б тільки, що більш потрібне братові! "А мені з торбинкою хіба лише до міста дійти. У місті ж ніхто не ходить з торбою! А коли вона залишиться братові, то й через сто років збережеться — отже, братові вона потрібніша. Але й мені б згодилася, бо ж від'їжджаю я. Хіба можна без торби вирушати з села в дорогу? Здаватиметься, ніби йдеш голіруч, без нічого, наче голий..." Та раптом його ніби приском обсипало: "А що, як брат захоче чоботи?" Либонь, чи не ліпші ті чоботи, аніж здалося йому?

— Ой синочки мої! — залементувала мати.— Тут уже все ваше. Помер наш батечко!..

І вона сумними очима поглядала на торбину й чоботи. Сказати правду, все те мало б належати їй. Вона могла продати торбу, була в неї така думка, але не наважувалася, поки старий жив. Гадала, що продасть згодом. Якось увечері заходив Лукачів син — просив торбинку та червону люльку. Натомість обіцяв дати материну чорну тернову сукню. Вона вже позеленіла трохи, але ще не посіклася. Добре було б у тій сукні перебратися до попа. Як не крути, а нема жодної путящої лахманини, в якій могла б показатися між люди. Гірко розплакалася стара. Плакала-ридала, аж очі заливало слізьми. З розпуки вибігла з хати надвір. Не матиме вона в попівському будинку ніякої шани, коли сини заберуть і чоботи, і торбинку,— доведеться жебрачити.

Сини догадувалися, що їй шкода торбинки, але не знали, що Шандор Лукач прицінювався до неї. Вони думали, що матір завидки взяли, і це завдало їм великого жалю. Коли старій набридло плакати, старший озвався до неї:

— Ви чого розпхикалися?

— Ой синочки мої, шкода мені вашого батечка! Не знаєте ви, хто він був для мене!

Саме тоді з гачка на дверях Фері зняв жилетку. Старій стислося серце: в кишені жилетки була червона люлька.

Молодший поклав руку на косу. Обидва довго й серйозно роздумували, кому більше поталанило. Та бідолашна мати бачила тільки те, що й торбу, і червону люльку загріб собі молодший син — огидна й підступна гадина, що поривається піти з села. І стара узяла страшенну ненависть на сина.

— Собаки ви! — мовила вона, сварячися кулаком.— Тільки що поховали батька, а ви вже накинулися на його добро. Воліла б вас поховати, аніж отаке бачити.

Та синам було не до неї. Вони хапливо збирали-скидали всілякий мотлох, обдивлялися, гмукали та хмикали і два дні безперестану мудрували, — поки все не поділили.

На той час хату вже зайняв новий наймит. Уже мати на сусідській підводі перебралася до попа разом з ліжком, постіллю та старою скринею. А хлопці досі не дійшли кінця. Вони вже так зненавиділи одне одного, що обоє твердо знали: в майбутньому жоден з них навіть не гляне у бік брата... Хлопці виросли в цій старезній халупі серед цього мотлоху і ніколи навіть у голові собі не покладали вибирати, ділити щось... Їх оточували родинний лад та спокій. А тепер раптом і меблі, і одяг, навіть іржаві гвіздки перетворилися ніби в живі ворожі істоти. Поміж братами стало те, про що вони перше не знали,— власність. Тепер брати ладні були через якусь драну ряднину штрикнути одне одного ножем.

Нарешті вони таки впоралися з дільбою. Та молодший раптом побачив у глибині двору довгий і геть непридатний жолоб, з якого колись овець напували.

— А це ми ще не поділили,— сказав він.

— Еге,— похмуро промимрив старший.

— Що йому вчинимо?

Новий наймит підійшов до них і сказав лукаво:

— А ви його навпіл розріжте!

Наймит, звичайно, глузував. Бо яка користь з жолоба, коли його розрізати надвоє. Та старший, що був хазяйновитіший, зметикував: коли розріжуть, то він до відрізаного кінця приб'є дощечку — і жолоб ще послужить. Молодший, звичайно, не понесе його до міста — йому однаково. Він або подарує його комусь, або виміняє в шинкаря на пачку тютюну...

Мігаль поклав пилку поперек жолоба. Та Фері розгадав братів намір. "Гм, ще брат, гляди, з цим жолобом забагатіє. Він згодиться йому для поросяти. Коли брат продасть порося — купить телицю, а продасть корову — купить хату і стане господарем. А я — жебрак на дорозі..."

І молодший схопив пилку — та й поклав її вздовж жолоба...

Так і розпиляли вони жолоб уподовж на дві частини, аби нікому з нього користі не було...